

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jernej Jakin

Bookchinova teorija socialne ekologije in družbena kriza vrednot

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jernej Jakin

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Bookchinova teorija socialne ekologije in družbena kriza vrednot

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

»Humanity has passed through a long history of one-sidedness and of a social condition that has always contained the potential of destruction, despite its creative achievements in technology. The great project of our time must be to open the other eye: to see all-sidedly and wholly, to heal and transcend the cleavage between humanity and nature that came with early wisdom.«

– Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom*, 1982

ZAHVALA

Rad bi se zahvalil mentorju dr. Žigi Vodovniku za strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju diplomskega dela. Zahvalil bi se tebi Ana, ker mi vedno stojiš ob strani in verjameš v naju, moji mali Zoji, ki mi je bila kljub neprespanim nočem dodaten motiv za dokončanje diplomskega dela. Rad vaju imam. Zahvala gre tudi vam, draga družina in prijatelji, za vso inspiracijo in oporo v času študija.

Bookchinova teorija socialne ekologije in družbena kriza vrednot

Cilj diplomskega dela je nova obravnava teorije socialne ekologije Murraya Bookchina v povezavi z vrednotami oziroma družbeno krizo teh danes. Tega se bomo lotili skozi predstavitev teorij, ki so spodbudile razvoj socialne ekologije – anarhizma in marksizma –, nadaljevali z obrazložitvijo teorije same, ter analizirali nekaj temeljnih pojmov na katerih ta sloni – e.g. hierarhija in dominacija, narava in družba, svobodna narava. V zadnjem delu teza obravnava koncept libertarnega municipalizma, ki predstavlja Bookchinovo videnje idealne družbe prihodnosti. Delo bomo zaključili z obrazložitvijo pojma vrednote in družbeno krizo teh, kot jo vidi socialna ekologija. V delu ugotavljamo, da je eko-anarhistična teorija, ki je pogostokrat obravnavana kot utopična, v okoljskem diskurzu zelo skromno zastopana.

Ključne besede: socialna ekologija, anarhizem, vrednote, libertarni municipalizem, hierarhija, dominacija.

Bookchin's theory of social ecology and social crisis of values

The aim of the thesis is to reexamine Murray Bookchin's theory of social ecology in conjunction with the values and social crisis of today. We will focus on political theories that have influenced social ecology – anarchism and Marxism – and continued with an explanation of basic concepts underpinning the whole theory – e.g., hierarchy and domination, nature and society, free nature. In the last part, we will examine concept of libertarian municipalism, which is the ideal vision of Bookchin's society of future. The thesis will conclude with an explanation of the concept of values and social crisis of them, as seen by the social ecology. The thesis argues that eco-anarchist theory, which is often seen as utopian, is very modestly represented in the environmental discourse.

Key words: social ecology, anarchism, values, libertarian municipalism, hierarchy, domination.

KAZALO VSEBINE

1.1 Metodologija	7
1.2 Namen in cilj	7
1.3 Raziskovalna vprašanja	8
1.4 Struktura diplomskega dela	8
2 ŽIVLJENJE IN DELO MURRAYA BOOKCHINA	9
3 SOCIALNA EKOLOGIJA	12
3.1 Začetek	12
3.1.1 <i>Anarhizem</i>	12
3.1.2 <i>Eko-anarhizem</i>	14
3.1.3 <i>Marksizem</i>	14
3.2 Teorija socialne ekologije	15
3.2.1 <i>Narava in družba</i>	17
3.2.2 <i>Svobodna narava</i>	18
3.2.3 <i>Hierarhija in dominacija</i>	19
3.2.4 <i>Tehnologija</i>	20
4 DRUŽBA PRIHODNOSTI	23
4.1 Komunitarizem	23
4.2 Libertarni municipalizem	24
5 DRUŽBENA KRIZA VREDNOT	26
5.1 Vrednote	26
5.2 Socialna ekologija in vrednote	27
7 LITERATURA	31

1 UVOD

Okoljski problemi so bili vedno del zgodovine, življenja in dela. Spreminja se zgolj in predvsem način razumevanja in odnosa do okolja. Še posebno iz zornega kota politike. Sprva so se ljudje v prvi vrsti ukvarjali z lokalnimi in regionalnimi okoljevarstvenimi problemi, zadnja leta pa se svet ukvarja predvsem z globalnimi problemi okolja.

O škodi, ki jo povzročamo okolju je bilo že veliko napisanega, vendar pa razlog le-te je naša pretirana potrošnja. Živimo v kapitalizmu in glede na to, da ta temelji na principu »rasti ali umri« (*grow or die*), je zeleni kapitalizem dejansko nemogoč. Po svoji naravi se kapitalizem mora širiti, ustvarjati nove trge, povečevati ponudbo in povpraševanje ter posledično izrabljati naravne vire oz. resurse za svoje delovanje.

Prekomerno trošenje obnovljivih in neobnovljivih naravnih virov, proizvodnje ogromne količine odpadkov, ki jih ljudje odlagamo v zemljo, vodo in atmosfero (akumulacija težkih kovin v zemlji in plinov tople grede v atmosferi itd.) ter uničevanje številnih ekosistemov, ki se umikajo naseljem, industriji in infrastrukturi, vse to je posledica pretirane potrošnje, ki je temelj kapitalizma.

Bookchinova teorija socialne ekologije pravi, da so okoljski problemi, s katerimi se soočamo, le simptom svojega razvoja globoko zakoreninjenih družbenih problemov, ki so nas pripeljali do družbene krize vrednot. Ta pa posledično vpliva na naše ekološke težave oz. krizo. Bookchinova teza trdi, da je edini pravi odgovor na te težave sprememba politične in ekonomske paradigme (Bookchin 2011, 97).

Sodobne prakse rekonstruiranja skupnosti v Latinski Ameriki dokazujejo poskuse kmetov, delavcev, staroselcev idr. skupin prebivalcev, ki so v izhodišče svojega boja postavili antikapitalistično družbo, družbene odnose, ideje in vizije, ki upoštevajo principe prve narave.

V diplomski nalogi bomo razložili kaj socialna ekologija, kot jo je zastavil Bookchin, sploh je. To je bila pomembna alternativna politika in teorija že v času Bookchinovih začetnih del, ko so rasle raznovrstne »zelene« ali »okoljske« perspektive. Nedvomno je njegov opus danes relevantnejši zaradi vrste fundamentalnih premikov in procesov, ki jih reproducirajo sodobna znanost, politika in ekonomija v dožemanju narave in človeka, vednosti, političnega; v mislih imamo seveda privatizacijo, patentiranje in manipuliranje naravnih danosti, vednosti, uporov,

bojev itd. Tako sodobna ekološka kriza, ki nastaja zaradi neusmiljenega izkoriščanja naravnih danosti, onesnaževanja in genskega manipuliranja, na katero vse pogosteje in vse bolj radikalno odgovarja prav narava sama, kot vrsta procesov, ki spreminjajo in (re)definirajo naša življenja in življenje narave, zahtevajo temeljne premisleke razvoja, možnosti razvoja in življenja narave in kulture v prihodnosti. Bookchinova socialna ekologija, kot teorija in praksa, postaja ravno zaradi teh razlogov, ter zaradi pomanjkanja »resnih« in »celostnih« globalnih alternativ, vsakič znova aktualnejša (Bookchin 1982).

1.1 Metodologija

Diplomsko delo je deskriptivno-zgodovinska analiza Bookchinovih idej in del na temo socialne ekologije. Za začetek bomo z metodo zbiranja podatkov naredili pregled obstoječe literature in za razjasnitev pojmov uporabili deskriptivno metodo. V prvem delu diplomskega dela bomo z zgodovinsko metodo analizirali življenje Murraya Bookchina, s ciljem ugotavljanja koliko in na kakšen način je to vplivalo na razvoj in končno podobo socialne ekologije. To bomo obrazložili z interpretativno metodo, kjer je bil cilj dokazati, da ima vsak družbeni pojav svoje zgodovinsko ozadje, ki ga pojasnjuje. S to isto metodo bomo v poglavju o anarhizmu in marksizmu poskušali pokazati zakaj velja, da je socialna ekologija svoje najboljše ideje dobila prav v teh teorijah. Ključnih pojmov socialne ekologije kot so hierarhija in dominacija, dualnost narave, tehnologija ter rešitev, ki jih ta ponuja, se bomo prav tako lotili z zgodovinsko in hkrati deskriptivno metodo. Taka analiza teh pojavov nam bo omogočila poiskati odgovor na današnjo družbeno krizo vrednot. Prav te bomo na koncu analizirali z deskriptivno metodo in ponudili rešitve, ki jih bomo z komparativno metodo primerjali z alternativnimi okoljskimi teorijami.

1.2 Namen in cilj

Namen diplomskega dela je razjasniti kaj sploh mislimo z družbeno krizo vrednot in zakaj socialna ekologija trdi, da ta poglavitno vpliva na naše ekološke težave oz. krizo. S podrobno metodološko analizo je naš namen razčleniti socialno ekologijo skozi celotno njeno zgodovino nastanka, da ugotovimo kaj jo poganja ter analizirati njene ključne pojme, da bi

lažje razumeli njeno bistvo in rešitve. Prav rešitve, kot so sprememba politične in ekonomske paradigme ter ekološka družba prihodnosti, je naš namen obrazložiti in ugotoviti ali so danes relevantne.

Končni cilj je predvsem spoznati in predstaviti socialno ekologijo z vsemi njenimi problemi in rešitvami ter analizirati družbeno krizo vrednot kot vzrok večine (ekoloških) problemov, ki jih imamo danes.

1.3 Raziskovalna vprašanja

V diplomskem delu nas zanima, ali so res vse naše okoljske težave pogojene z našimi družbenimi vrednotami in, da dokler teh ne bomo spremenili, tudi okoljskih težav ne bomo rešili? Če je to potrebno (kot nam kažejo vse zgrešene in neplodne okoljske konference), ali je potem res nujna nova politična realnost, ki bo spremenila celotno družbo in zavest ljudi, kot trdi Bookchin? Prav zaradi teh vprašanj nas zanima doprinos socialne ekologije, njena vrednost danes in predvsem relevantnost njenih rešitev.

1.4 Struktura diplomskega dela

Prvi del diplomskega dela obsega analizo življenja avtorja socialne ekologije Murraya Bookchina. V tem delu bomo na kratko predstavili njegovo življenjsko pot in dela, ter poskušali ugotoviti kaj ga je pripeljalo do razvoja teorije socialne ekologije.

V drugem delu nas bosta zanimala razvoj (preko anarhizma in marksizma) in domet socialne ekologije. Lotevali se bomo glavnih problemov teorije socialne ekologije in sicer problema hierarhije in dominacije, narave in družbe ter razvoja tehnologije v povezavi z okoljskimi problemi. Ta del bomo zaključili z rešitvijo okoljskega problema današnje družbe, kot ga vidi Murray Bookchin, preko libertarnega municipalizma.

V tretjem delu bomo govorili o družbenih vrednotah in zakaj danes govorimo o krizi le-teh.

V zaključnem delu bomo podali sklepne ugotovitve oz. podali odgovore na naše raziskovalno vprašanje.

2 ŽIVLJENJE IN DELO MURRAYA BOOKCHINA

Anarho-ekolog Murray Bookchin je eden zadnjih pomembnejših zagovornikov socialnega anarhizma in eden ideologov svobodne eko-družbe prihodnosti. Je utemeljitelj socialne ekologije ter najustvarjalnejši nadaljevalec Kropotkinovega ekološkega izročila in njegove teoretične oz. etične dediščine, ki ji sam dodaja libertarno družbeno teorijo (Rizman 1986, 651).

Bookchin se je rodil 14. januarja 1921 v New Yorku. Starša sta bila Ruska migranta judovskih korenin, ki pa sta kljub ateističnim nazorom gojila judovsko tradicijo in vrednote. Prav to, je po mnenju Marka Stolla, močno krojilo kasnejše Bookchinove teorije in dela. Stoll je mnenja, da so ga prav judovske korenine usmerjale proti ideji večje kolektivnosti družbe (tudi bistvo socialne ekologije) saj so kot majhen, vedno preganjan in od boga izbran narod zelo povezani in dajo veliko na svojo skupno identiteto. Ruske korenine pa naj bi ga vodile k radikalnosti njegovih idej (Stoll 2001, 420).

Tako kot starša, ki sta bila aktivna v ruskem revolucionarnem gibanju v carski Rusiji, je tudi sam simpatiziral in že v zgodnjih 30-ih letih postal član gibanja komunistične mladine. Nad komunisti, ki so ga konec istega desetletja izključili zaradi trockistično-anarhističnih odklonov ni bil preveč navdušen, predvsem zaradi njihove avtoritarnosti. V 40-ih letih je delal v avtomobilski industriji, v zelo industrializiranem New Jerseyu, kjer je tudi deloval v njihovem sindikatu (UAW), ki je bil zelo libertarno usmerjen. Po sodelovanju v veliki stavki v podjetju General Motors, leta 1948, je Bookchin pričel kritično pretresati svoje tradicionalne predstave o »hegemonski« vlogi industrijskega delavskega razreda, o čemer je kasneje tudi veliko pisal (Anarchy Archives). Najbolj znano njegovo delo o tej temi je *Mit proletariata*, kjer se kritično sooči z Marxovim pojmovanjem vloge proletariata v socialni revoluciji za odpravo razredov. Revolucija je v rokah tistih, pravi Bookchin, ki se združijo za isti cilj in jih poleg tega družijo skupna zavest. »Proletariat torej potrebuje visoko zavest, da bi uporabil svojo moč za doseg socialne revolucije« (Bookchin 1986a, 626), pri čemer se mora najprej osvoboditi izpod nadvlade tovarn in delavske etike. Socialna revolucija ima edina moč, da » odstrani prevladujočo razredno strukturo in konflikt, ki ga le-ta povzroča« (prav tam). V tem času se je Bookchin vedno bolj obračal k libertarizmu in s časom postal libertarni socialist.

Bookchin je bil prvi v ZDA in Zahodni Nemčiji, ki je (pod različnimi psevdonimi) pisal o ekoloških temah. Njegova prva knjiga *Contemporary Issues* (1952), ki je bila objavljena v Zahodni Nemčiji, je prispevala k reformi nemške zakonodaje o hrani in zdravilih.

Zelo aktiven je bil v gibanjih 60-ih let. V tem času je tudi zasnoval idejo o socialni ekologiji. Leta 1962 je izdal prvo knjigo v ZDA, *Our Synthetic Environment*, ki je požela odlične kritike. V tem času je izdal kar nekaj knjig, ki poudarjajo pomen ekologije in, ki so pustile pomemben pečat na takratnih družbenih gibanjih. Tukaj velja izpostaviti kritiko tradicionalnega marksizma »*Listen Marxist!*« (1969), ki je pomembno vplivala na novo levico ob koncu 60-ih let. V tem času je predaval na različnih univerzah, leta 1974 pa je z Danielom Chodorkoffom ustanovil Inštitut za socialno ekologijo v Plainfieldu v Vermontu ter postal njegov direktor. Tukaj se začne pot razkrivanja razsežnosti socialne ekologije, saj se inštitut mednarodno uveljavi s predmeti kot so ekofilozofija, socialna teorija in alternativne tehnologije v katerih se odražajo Bookchinove ideje (Anarchy Archives).

V času po tem je napisal kar nekaj dobro sprejetih knjig, ki pa so bila nekakšen uvod v njegovo najbrž najpomembnejšo delo *The Ecology of Freedom* (1982). Dela po tem času, ki jih je treba omeniti so še *The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship* (1986), *Remaking Society* (1990), *The Philosophy of Social Ecology* (1990) itd.

V sredini 80-ih let je bil vpet tudi v politično življenje, saj je navdihnil vznik mednarodnega zelenega političnega gibanja ter vplival na vzpon nemške zelene stranke, kateri so sledile tudi druge po Evropi. Leta 1987 je imel uvodni govor na 2. Ameriškem »zelenem« srečanju zelenih radikalnih gibanj v Amherst Massachusettsu, kjer ja napadel najvidnejše radikalne okoljevarstvene skupine in gibanja tistega časa v ZDA (*Earth First, Earth Liberation Front* itd.). Obtožil jih je mizantropizma, misticizma, antihumanizma in zanemarjanja dejanskega izvora ekološke krize (Stoll 2001, 412). »Nekateri deli ekološkega gibanja se bolj trudijo poudarjati potrebo po razvoju panteistične eko-duhovnosti, ne pa potrebe po obravnavanju družbenih dejavnikov. To zastavlja resna vprašanja o njihovi sposobnosti, da bi dojeli stvarnost« (Bookchin 2011, 99). Takšne in podobne argumente je ponavljal v različnih člankih in knjigah. V *Remaking Society* (1990) pravi: »Globoko ekologijo (deep ecology) so ustvarili dobromisleči ljudje, ki pa so odraščali v duhovnem pomanjkanju zahodnega kulta, zmešanim z Hollywoodskimi in Disneyjevimi pravljicami« (Bookchin 1990, 15). Ta spor Bookchina z drugimi »temnozelenimi« radikalnimi skupinami je trajal vse do njegove smrti.

V 90-ih letih je kljub šibkemu zdravju gostoval in predaval na različnih univerzah po svetu in bil hkrati član uredniškega odbora revij *Anarchist Studies in Society and Nature* ter sodeloval pri izdaji časopisa *Left Green Perspectives* (Anarchy Archives).

Murray Bookchin se je iz tradicionalnega marksista prelevil v levičarskega libertarca anarhistične tradicije. Bil je filozof in avtor, ki je skozi svojo zavidljivo življenjsko pot, posejano z neprecenljivimi izkušnjami dozorel v enega največjih mislecev socialno anarhistične tradicije 20. stoletja. »Njegov temeljni prispevek k anarhizmu je v povezovanju idej decentralizma in nehierarhičnosti z ekologijo in sicer z levičarsko-libertarne filozofske in etnične perspektive« (Anarchy Archives). Bookchinova posebnost je, da skozi socialno ekologijo raziskuje človekovo gospodovanje narave iz predstave o gospodovanju človeka nad človekom preko gerontokracije, patriarhata itd.

Bookchin je bil zavzet nasprotnik kapitalizma in njegovih produktov kot je npr. država. Njegove ideje socialne ekologije, komunitarizma, libertarnega municipalizma in dialektičnega naturalizma so bile nekoč revolucionarne in utopične, danes pa vedno bolj atraktivne alternative obstoječega sistema.

3 SOCIALNA EKOLOGIJA

3.1 Začetek

Socialna ekologija se je v zdajšnji obliki začela razvijati sredi 60-ih let prejšnjega stoletja izpod taktirke ameriškega filozofa in ekologa Murraya Bookchina, ki je še danes zaščitni znak te radikalne zelene teorije.

Ni naključje, da se je socialna ekologija skupaj s še nekaj drugimi političnimi teorijami začela razvijati prav v 60-ih letih prejšnjega stoletja. To je bil čas družbe izobilja, ko so se odpirala globlja vprašanja in teme, ki niso bile zgolj ekonomske narave. Razprave so se vrtele okoli vzrokov in ne posledic takratnega stanja, stanja izobilja, vendar brez prave demokracije. V ospredje so prihajale teme kot so hierarhija in dominacija, kritika kapitalizma (in vseh ostalih izmov), emancipacija človeka itd. Točka bojev ni bila več politična arena in politične grupacije niso bile več samo stranke. To je bil čas študentskih demonstracij, nastajati so začela feministična in etnična gibanja, ki so se podpirala in vplivala drug na drugega. To je bil čas, ko so se spreminjala družbena razmerja, to je bil čas nove levice (Vodovnik 2010b).

Znotraj vsega tega je Bookchin začel razvijati kritiko sodobnih družbenih, političnih in anti-ekoloških trendov, ki jih je črpal iz, po njegovem mnenju, najboljših idej anarhizma in marksizma.

3.1.1 Anarhizem

Noben politični mislec danes ne more prezreti anarhizma in njegove relevantnosti, ko gre za vprašanje ekologije. Anarhizem ima že od nekdanje ekološke dimenzije oz. anarhisti so že desetletja prvi glas ekološke misli ter ustanovitelji in podporniki različnih zelenih gibanj po svetu. To seveda ni presenetljivo, saj so mnogi ključni koncepti anarhizma, kot so decentralizacija, federalizem in zelena tehnologija, hkrati tudi ključni koncepti ekološke misli. Prav zaradi tega so mnogi anarhisti hitro spoznali pomembnost zelenih idej in gibanj.

Vrednote, ki jih zagovarjajo vse veje anarhizma so: individualizem ali kolektivizem (socialni anarhizem), egalitarizem, voluntarizem, federalizem, decentralizem, ruralizem in vzajemna pomoč. Nasprotujejo pa kapitalizmu, hierarhiji, centralizmu, urbanizmu in tekmovalnosti (Pepper 1993, 153).

Anarhizem je bil skozi zgodovino in je še danes pogosto zasmehovan kot utopična ideologija, ki temelji na kaosu, neredu in nasilju. »Imamo dobre razloge, da se bojimo teh stanj, saj že dolgo časa živimo z njimi, a ne v anarhističnih skupnostih, ampak ravno v družbah, ki se anarhizma najbolj bojijo – v močnih nacionalnih državah modernega časa.« (Zinn v Vodovnik 2010a, 9). Človek vzgojen v kapitalističnem duhu, ki verjame, da je za organizacijo družbenega življenja nujno potreben sistem z avtoriteto in hierarhično ureditvijo in ki anarhizem enači zgolj z različnimi subkulturami, si težko predstavlja, da za red nista potrebni hierarhija in dominacija, na čemer temelji naša civilizacija z državo na čelu, ampak je dovolj medsebojno sodelovanje. To se je pokazalo tudi v praksi v staroselskih skupnostih Latinske Amerike.¹

Najbolj splošna definicija anarhizma je, da je politična filozofija, ki zavrača večino pojmov oz. političnih institucij, na katerih sloni naša civilizacija. Glede na to, da sta moč in vladanje v glavnem v rokah držav so anarhisti zelo proti obstoju države in so mnenja, da bi jo bilo treba ukiniti, saj so proti vsem izvajanjem moči, ki temeljijo na konvencionalnih politikah. Ta moč, po njihovem mnenju, sicer lahko prinaša svobodo (*liberty*) vendar le svobodo, ki je definirana od avtoritete same in ne absolutne svobode (*freedom*) posameznika, kot jo zagovarjajo anarhisti (Pepper 1993, 104). Colin Ward (2011, 27) pravi: »Anarhizem še zdaleč ni spekulativna vizija prihodnje družbe, temveč opis načina človeške organiziranosti, ukoreninjene v izkušnje vsakdanjega življenja, ki deluje vzporedno z dominirajočimi avtoritarnimi težnjami v naši družbi in navkljub njim«. Socialna ekologija, izhaja iz idej socialnega anarhizma, kateri daje družbi oziroma skupnost prednost pred posameznikom. Avtorji kot so Proudhon, Bakunin in predvsem Kropotkin so vzpostavili temelje komunitarizma na katerih je Bookchin gradil svoje ideje.

¹ Zapatistična vstaja v zvezni državi Chiapas v Mehiki kjer so ljudje protestirali proti NAFTA sporazumu, ter zahtevali tisto kar so nekoč že imeli (zemljo, delo, hrano, avtonomijo, svobodo, demokracijo in mir) je dokazala, da je možna neposredna demokracija, ki temelji na altruizmu in konsenzu.

3.1.2 Eko-anarhizem

Eko-anarhizem ali zeleni anarhizem je veja oziroma šola anarhizma, ki v središče postavlja okoljske teme. Različni avtorji uvrščajo različne teorije pod eko-anarhizem (socialna ekologija, eko-komunitarizem...), bistvo pa je, da ta vsebuje več med seboj sorodnih političnih teorij, ki pa se spogledujejo in črpajo tudi iz drugih filozofskih in radikalnih »temno zelenih« teorij kot so globoka ekologija, eko-feminizem, anti-industrializem, anarho primitivizem, eko-socializem itd.

Vse eko-anarhistične teorije združuje predvsem kritika za njih nepotrebnih družbenih institucij, ki smo jih že omenili in bi jim s skupno besedo lahko rekli civilizacija, saj so te izkoriščevalske in destruktivne tako za človeka kot za okolje. Kljub temu, da socialno ekologijo pogosto uvrščajo pod eko-anarhizem, pa se Bookchin ne strinja s to oznako. Sam je pogosto kritiziral anarhizem ter njegove podzvrsti. V svoji teoriji socialne ekologije je uporabil anarhistično videnje komunitaristične družbe prihodnosti, ki jo je sam dopolnil z libertarno municipalistično teorijo, antistatizem, konfederativno ureditev ter spoznanje, da je hierarhija ključni problem, ki ga lahko presežemo le z libertarno socialistično družbo (White 2008, 164).

3.1.3 Marksizem

Marksizem kot filozofska smer sledi idejam Karla Marxa. Na prvo mesto postavlja dejstvo, da ima svoboden človek pravico, da uresniči vse svoje zmožnosti. Vključuje tako filozofsko vedenje kot politično ekonomijo, sociologijo in materialistični pogled na vse pojave v naravi in družbi. Marx se je zavzemal za socialno revolucijo v kateri bi imel glavno vlogo delavski razred oziroma proletariat. Socialistična revolucija bi odpravila družbene razrede in vzpostavila enakopravno družbo. »Za naš čas je Marxov največji prispevek revolucionarni misli njegova dialektika socialnega razvoja« (Bookchin 1986a, 625).

Bookchin, v mladosti zagreti marksist, je tako kot od anarhizma veliko prevzel tudi od marksizma, ki pa ju je kljub temu pogosto kritiziral. V odgovor marksističnega dialektičnega materializma je Bookchin ponudil dialektični naturalizem. To je filozofski temelj političnega

programa socialne ekologije, ki raziskuje zapletene medsebojne odnose in povezave med socialnimi problemi in neposrednimi posledicami, ki jih ti imajo na okolje in družbo. Bookchin ga je podrobno razložil v knjigi *The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism* (1990), kjer se v veliki meri osredotoča na pomembnost konvencionalnega in dialektičnega razuma.

V marksizmu je Bookchin našel predvsem sistematični in koherentni socializem, ki vsebuje filozofijo, zgodovino, ekonomijo in politiko (White 2008, 163).

3.2 Teorija socialne ekologije

Socialna ekologija je politična in ekološka teorija, ki »temelji na prepričanju, da skoraj vsi naši ekološki problemi izvirajo iz močno ukoreninjenih družbenih problemov. Iz tega stališča sledi, da ekoloških problemov ni mogoče razumeti, kaj šele rešiti brez podrobnega razumevanja obstoječe družbe in nesmislov, ki prevladujejo v njej« (Bookchin 2011, 97). Je teorija in praksa, je poskus preslikave najboljših idej Marxa in anarhizma, črpa iz antropologije, zgodovine, filozofije in ekoloških ved na način, ki nam pomaga razviti kritično analizo sodobne (ekološke) krize (Gregorčič 2005, 11). »Je vizija in način reševanja kriz« (prav tam).

Socialna ekologija zagovarja libertarne nehierarhične odnose. Podpira bioregionalizem, decentralizirane skupnosti, kulturno in biološko raznolikost ter primerno napredno tehnologijo.

Če se želimo sploh lotiti reševanja ekoloških vprašanj oziroma problemov, je treba najprej dojeti, da so ekološki problemi posledica družbenih problemov, predvsem hierarhije in dominacije znotraj družbe, ki se je nato prenesla nad naravo. Hierarhična miselnost je sprožila človeško željo po dominaciji nad naravo (Bookchin 2011, 98).

Socialna ekologija teži k radikalno drugačni družbi, ki pa je v nasprotju s prevladujočimi koncepti kapitalizma v katerem živimo. Osredotočena je na vzajemen odnos med naravo in človekom, na ponovno harmonizacijo med naravo in človekom. Zato se nam ni treba vračati nazaj v »jame« oz. k naši prvobitni naravi in zavračati tehnološki napredek k čemur težijo

primitivisti. Najprej je treba spoznati napake v odnosih v naši družbeni naravi in to popraviti. Le tako bomo rešili »prvo« biotično naravo in naš obstoj v njej.

Bookchin je pristopom nenehnega tekmovanja, brezmejnega izkoriščanja in opustošenja narave z analizo človekovega izkoriščanja narave in tudi človeka, kapitalističnih razmerij, institucij in struktur nastavljal zrcalo osvoboditve z »ekologijo svobode«, v dojemanju evolucije kot simbioze, ter iz zgodovinske perspektive ter analize odnosa med človekom in naravo izpeljal »teorijo rekonstrukcije družbe« (Gregorčič 2005, 12).

Socialni ekologi so se odpovedali dualizmu (narava vs. družba) in monoizmu (vse je narava) in se osredotočili na epistemološko razmišljanje in definiranje narave. To jih je pripeljalo do pomembne distinkcije, in sicer, da je v prvi naravi proces evolucije tekel v adaptacijo na okolje, v drugi naravi pa v prisvajanje oz. pokoritev le tega človekovim potrebam. Prva in druga narava sta po mnenju socialnih ekologov tesno povezani vendar pa (kot bomo videli v naslednjem poglavju) je treba razumeti tudi razlike, če želimo kritično analizirati sodobno družbo.

Racionalna filozofija socialne ekologije v ekološki družbi spodbuja vse večjo kompleksnost, raznolikost, svobodo itd. kapitalizem oz. kapitalistična družba v kateri živimo pa počne prav nasprotno. Sami mislimo kako kompleksne in povezane odnose imamo, pa vendar so tako preprosti in krhki, tako kot je naša povezanost z naravo.

Bookchinova idealna družba prihodnosti, sistem ki bo predstavljen na naslednjih straneh je »popravljeni« komunitarizem ali Bookchinov libertarni municipalizem. Kot smo že prej dejali se je Bookchin v svojih začetkih precej zgledoval po velikih anarhističnih mislecih 19. Stoletja kot so bili Bakunin, Proudhon in predvsem Kropotkin, katerega idej naj bi bil Bookchin nekakšen nadaljevalec. Kljub temu, da jih je Bookchin v kasnejšem obdobju obravnaval kritično, je opaziti njihov vpliv na socialno ekologijo.

Socialna ekologija je svež veter, ki je zapihal iz nove levice. Je teorija, ki ima izdelane konkretne razloge za vse naše okoljske in družbene težave ter je teorija, ki ima tudi rešitve za njih. V naslednjih podpoglavjih bo predstavljeno nekaj ključnih pojmov socialne ekologije, kot so narava in družba (s transcendenco najboljših lastnosti obeh dobimo), svobodna narava, hierarhija in dominacija (kot glavni problem okoljskih težav) ter tehnologija katere razvoj je prav tako pomemben za našo ekološko prihodnost.

3.2.1 Narava in družba

Socialna ekologija temelji na tezi prve in druge narave. Človeštvo se je razvilo iz prve biotične narave, ki predstavlja okolje brez človeka in njegove kulture. Človeštvo pa je nato ustvarilo drugo družbeno naravo, ki predstavlja institucionalizirano človeško družbo obogateno z tehnologijo, jezikom itd. Slednja lahko oblikuje in vpliva na prvo tako v dobrem kot slabem smislu. Odvisno pa je od tega kako ravna sama s sabo. Dostojna, pametna in enakopravna družba se bo do okolja, ki ga naseljuje prav tako vedla dostojno, pametno in odgovorno. Družba zaznamovana z neenakopravnostjo, hierarhijo in izkoriščanjem pa se bo prav na tak način vedla do svojega okolja (Bookchin 1990, 44). Nobena od opisanih narav ne more obstajati brez druge.

Ker smo ljudje naravno obdarjeni z inteligenco, komunikacijskimi sposobnostmi ter zmožnostjo institucionalnega organiziranja, spreminjamo naše okolje v tolikšni meri kot to dopušča biološki aparat, s tem, da se ne ukvarjamo le z družbenim življenjem ampak tudi z družbenim razvojem (Bookchin 2011, 101). Problem nastane, ko družbeni razvoj, s katerim izstopamo iz svojega biološkega razvoja postane problematičen za nas in za nečloveško življenje okoli nas (prav tam). Naše že prej opisane človeške lastnosti nam dajejo zmožnost, da se razvijamo neskladno z naravo. S tem, ko si podrejamo naravo mislimo, da izpopolnjujemo človeške zmožnosti razvoja, vendar je ravno obratno, degradiramo jih, otežujemo in skrajšujemo si naš čas na tem svetu ter ob enem uničujemo naravo okoli nas.

Današnji odnos med prvo in drugo naravo bi lahko rekli, da je de-evolucijski (White 2008, 147). Po mnenju socialnih anarhistov z Bookchinom na čelu so skoraj vse naše ekološke težave, ki jih imamo družben problem, torej problem druge narave, ki povzročijo izpuste nafte, krčenje tropskih gozdov itd. (Bookchin 2011, 97), posledično to povzroča suše, poplave, onesnaževanje, izumiranje vrst itd.

Če slabo ravnamo oz. ponižujemo sebe je velika verjetnost, da bomo poniževali tudi naše okolje. »Ekološko poniževanje je v veliki meri produkt poniževanja človeka z lakoto, pomanjkanjem, hierarhijo in dominacijo, razredno ureditvijo, patriarhatom, etnično diskriminacijo itd. (Bookchin 1990, 44). Če želimo to popraviti moramo najprej razumeti kaj sploh je narava, kaj nam pomeni kot človeštvu, kje je mesto človeka v njej ter do potankosti spoznati naš odnos do nje. Šele, ko bomo vse to spoznali se bomo lahko soočili z okoljskimi

problemi (anarchy archive). To ne bo rešilo le človeškega obstoja ampak tudi dokazalo našo pomembnost (posebnost), da imamo zmožnost samorefleksije, konceptualnega razmišljanja in zmožnost zavestnega spreminjanja celotne narave (White 2008, 147).

Rešitev, ki jo ponuja Bookchin je ekološka ureditev družbe. To pomeni, da dokler ne bomo eliminirali dominacije v vseh njenih oblikah in ponovno pridobili nazaj tisto etično senzibilnost, ki smo jo med procesom evolucije izgubili, tudi druge narave ne bomo spremenili. Le z spremembo te, pa lahko rešimo prvo.

3.2.2 Svobodna narava

Torej, vzpostaviti je potrebno popolnoma novo ekološko ureditev. To pa nam lahko uspe le s transcendenco prve in druge narave. Spojitev najboljših elementov obeh ter napredovanje onkraj obeh v svobodno naravo (free nature), ki jo odlikujeta spontanost prve narave in racionalnost druge (Bookchin 2005a, 32). Ta »nova narava«, ki bo združila najboljše značilnosti prve in druge narave v eko-antropo-sistem, bo zavračala velika mesta, ki so izpodrinila zemljo, odplake, ki onesnažujejo velika področja oceanov, smrtonosne strupe, klimatske spremembe itd. (prav tam).

Naj pojasnim, da se bo ta nova narava poskušala uglasiti z združevanjem najboljših in najracionalnejših značilnosti prve in druge narave. Združevala bo izrecno človeško, kot so stroji, z izrecno nečloveškim, kot je fotosinteza, v eko-antropo-sistem socialne ekologije. Bo obnavljajoča se in tudi kreativna, posegala bo v čas, ko je bilo človeštvo še na pragu biološkega in antropološkega. Bo kultura, ki bo zavestno ustvarjena in hkrati spontano oblikovana. Prav tako bo to kultura, ki bo združevala svobodno igro prve narave s premišljenim načrtovanjem druge narave, ki bo dovzetna za potrebe instinkta in razuma, ki bo združevala duha z razmišljanjem, pripoznanje potreb z vednostjo odprtega univerzuma neznanega in protislovnega (prav tam).

3.2.3 Hierarhija in dominacija

Kot smo že dejali sta za socialno ekologijo ključna problema hierarhija in dominacija. Slab odnos in dominacija človek nad sočlovekom je utrla pot dominaciji človeka nad naravo. Hierarhija in dominacija sta danes ključna odnosa moderne kapitalistične družbe, ki temelji na državno patriarhalni ureditvi. Hierarhija je ustvarila razredno družbo, še več, pravi Bookchin, ustvarila je predvsem gospodarsko obliko stratifikacije. To se nanaša na sistem ukazovanja in poslušnosti, v katerem elite uživajo različne stopnje nadzora nad svojimi podrejenimi ne, da bi jih nujno izkoriščali (Bookchin 1982, 68).

Biološka dejstva kot so sorodstvo, spolne razlike in razlike v starosti so se počasi institucionalizirala in bila sprva dokaj egalitarna. Šele kasneje se je to razvilo v hierarhično, izkoriščevalsko razredno obliko (Bookchin 2011, 102).

Bookchin v svoji najbolj znani knjigi *The Ecology of freedom* (1982) začne z opisovanjem organskih skupnosti in njenih ključnih pojmov, kot so užitek, komplementarnost in pravica vsakega do osnovnih dobrin. Kronološko opiše zgodovinsko transformacijo teh družb do prehoda v civilizacijo. Transformacija se je začela z gerontokracijo. Predvsem je šlo za vladavino moških starešin in šamanov, ki so uživali določeno spoštovanje zaradi svojih izkušenj in znanj. Starostna stratifikacija je bila pomembna predvsem v času, ko še ni bilo pisnih virov in so bili stari ljudje vir znanja. Obojestransko spoštovanje se je nato razvilo v hierarhično vladavino starejših. Ta transformacija pa vključuje razglasitev dveh medsebojno povezanih »velikih laži«: če hoče moški biti uspešen si mora podrediti naravo, če pa hoče dominirati učinkovito dominirati naravi, mora biti superioren tako do žensk kot tudi do drugih moških (Bookchin 1982, 65-70). Bookchin vztraja, da je skupek teh dveh laži služil za opravičevanje vsakršne hierarhije znane človeštvu od Sumercev pa do Sovjetske Zveze. To pa, pravi, je še danes podlaga za različne vrste dominacij.

Gerontokraciji je sledila spolna dominacija. Ljudje so bili enakopravni dokler so vsi počeli koristne in ključne stvari za preživetje družbe. Moški kot lovci ter ženske kot nabiralke hrane in skrbnice otrok so skrbeli, da je skupnost preživela. Z razvojem kmetijstva in orodij je ženska izgubila to vlogo, saj jo je prevzel moški z obdelovanjem kmetijskih površin. S tem ženska ni bila več enakovredna pri zagotavljanju dobrin za preživetje in je v svoji glavi, še posebej pa v glavi moškega postala manjvredna. Moški so vzdrževali svojo večvrednost tudi

zaradi svoje fizične moči, s katero so v bojih varovali svojo skupnost. »Moška vladavina privzame svojo najstrožjo in najprisilnejšo obliko v patriarhiji, instituciji, v kateri najstarejši moški v razširjeni družini ali klanu odloča o vseh najpomembnejših življenjskih stvareh vseh drugih članov skupine« (Bookchin 2011, 104). Tudi o življenju in smrti. Moč moškega se skozi zgodovino povečuje do te mere, da poleg žensk na koncu vlada tudi moškim v obliki razredov.

Kasneje evolucija starostne in spolne stratifikacije pripelje do vladavine oligarhije, države in birokracije z ideologijami, ki jih legitimirajo (Bookchin 1982, 70–80). Bookchin poudarja, da je potrebno ločiti hierarhijo od razreda. Hierarhija se lahko vzpostavlja na različne načine, tako s prisilo kot s spoštovanjem, dobroto in razdeljevanjem dobrin med ljudi, kot so to počeli nekateri poglavarji. Razredi pa temeljijo na izključno ekonomski in fizični prisili preko avtoritete katere skrajni porok je država, ki ščiti elite (Bookchin 2011, 106).

Hierarhija je danes del nas. Običaji in navade, ki so se vzpostavile že v času organske družbe in so spodbujale razvoj hierarhije so danes tako ukoreninjeni v nas, da si nehierarhično družbo težko predstavljamo. Tudi, če poskusimo nam sistem v katerem živimo tega ne dopušča, saj kapitalizem za preživetje potrebuje hierarhijo in dominacijo.

Danes se hierarhija manifestira povsod, tudi v naših glavah. In prav od tam jo je najtežje izkoreniniti, saj bi bila za to potrebna popolna sprememba družbene zavesti.

3.2.4 Tehnologija

Nekateri okoljevarstveniki so mnenja, da je industrializacija s tehnologijo na čelu odgovorna za okoljske težave, ki jih imamo. »Eden od idiotizmov današnjih primitivistov je ideja, da se moramo popolnoma vrniti v prvobitno preteklost, če se želimo izogniti samouničenju vrste – kot, da ne bi bilo ravno to vodilo k samouničenju. Ne moremo se več vrniti v votline, ne da bi končali v samouničenju« (Bookchin 2005a, 32).

Mnogi okoljevarstveniki so mnenja, da bo način in hitrost s katerima se tehnologija razvija prav gotovo vplival na odnose znotraj družbe. Glede na hierarhično družbo bi pričakovali, da bo tehnologija uporabljena v izkoriščevalske in represivne namene ne glede na naravo tehnologije. S tem se Bookchin ne strinja. Sam pravi, da tehnologija ne ustvarja odnosov in

zato ne more biti kriva za hierarhijo in dominacijo. Primer, ki ga izpostavlja Bookchin, je razlika med Inki in Irokezi. Obe družbi staroselskih Indijancev sta imeli enako napredno vrsto tehnologije, vendar pa so bili Inki demokratična in egalitarno usmerjena družba, Irokezi pa despotski in avtoritarni (Bookchin 1982, 331). S tem Bookchin pojasnjuje, da ni nujno, da tehnologija negativno vpliva na obnašanje družbe. Tehnologija ne bo spremenila avtoritarne družbe v ekološko in obratno. Iz tega sledi, da tudi okolju prijazna tehnologija ne more pomagati kapitalizmu oz. njegovim nameram po neprestani rasti na račun planeta in njegovih prebivalcev.

Bookchin je mnenja, da sta industrijska družba in tehnologija zgolj krinka oz. najbolj očitni in lahki tarči s katerima kapitalistične elite preusmerjajo pozornost od resničnega problema naše družbe, problema družbenih odnosov (Bookchin 1982, 52).

Kapitalizem je zaradi potreb razvoja rasti in vojn, ki jih v imenu tega povzroča zelo pospešil razvoj tehnologije. Zelo hiter razvoj, ki nas je pognal iz bronaste v železno ter naprej do današnje atomske dobe, nas vodi po vsej verjetnosti do solarne in vodikove dobe. Tako imenovana doba čiste tehnologije, ki prihaja nikakor ni favorizirana iz strani kapitalizma zaradi svoje »čistosti« temveč zaradi svoje učinkovitosti. »Kapitalistična industrija je zasegla vse kar je našla uporabnega, in to v obsegu, ki si ga še pred nekaj generacijami ni dalo predvideti – in s tem tudi vojne, za katere danes nihče več ne verjame, da bi se jih dalo preprečiti, dokler bodo obstajala kapitalistična razmerja« (Bookchin 2005a, 31). Vojne so najmočnejši pogon razvoja tehnologije v kapitalizmu.

Bookchin izpostavlja še en problem, ki ga povzroča obtoževanje tehnologije za naše okoljske težave. Poleg tega, da elite izkoriščajo temo za prikrivanje resničnih problemov hkrati s tem tudi zavračajo možnost, da bi tehnologijo lahko uporabili za rešitev naše družbe.

Bookchin v osnovi torej podpira razvoj okolju prijazne tehnologije, vendar opozarja na previdnost in skladnost le-te z libertarnimi načeli. V knjigi *Crisis in Our Cities* (1965) podrobno opiše kakšna tehnologija bi ustrezala ekološki družbi prihodnosti. Predvsem zagovarja »nove« obnovljive vire energije kot so sončna, vodna in vetrna. Izpostavlja pomen novih alternativnih transportnih sredstev, predvsem na električno ter vzpostavitev decentraliziranih, avtomatiziranih in »čistih« tovarn (Bookchin 1965, 192). Taka tehnologija ne bi zadostovala za potrebe današnje kapitalistične družbe, bi pa zadostovala za manjše komunitarne skupnosti združene v konfederacijo, kjer bi vsaka proizvajala tisto kar bi ji

okolje omogočalo (ne da bi mu škodovali). Skupnosti bi si nato med seboj izmenjavale dobrine, ki bi jih proizvedle tako, da nihče ne bi bil v pomanjkanju. Za večje skupnosti z večjimi potrebami, ki jim ta tehnologija ne bi zadostovala pa bi lahko pravi Bookchin previdno uporabili oz. združili tudi nuklearno in fosilno energijo.

Taki tehnologiji Bookchin pravi osvobodilna tehnologija (liberatory technology). Pod tem pojmom opisuje tudi trajnostno kmetijstvo in genetsko »popravljeno« hrano. Sam podpira agrikulturni in biotehnološki napredek, ki pa je danes v rokah buržoaznih elit, ki služijo kapitalu (White 2008, 147).

Glavno vprašanje, ki si ga socialna ekologija zastavlja je kako pri tem hitrem razvoju pravilno uporabiti vso to napredujočo tehnologijo v svobodni, racionalni, ekološko ozaveščeni družbi (prav tam).

4 DRUŽBA PRIHODNOSTI

4.1 Komunitarizem

Komunitarizem je bila dokaj spregledana teorija socialnega anarhizma, dokler je ni Bookchin v svojih delih razvil v posebno ideologijo. Na komunitarizem je gledal kot na politični sistem, ki bo dopolnil njegovo ekološko filozofijo o socialni ekologiji, saj ima vse najboljše lastnosti libertarno socialistične tradicije.

Komunitaristi se zavzemajo za brezdržavno, brezrazredno, decentralizirano družbo manjših skupnosti oz. mrežo (face to face) neposrednih demokracij, združenih v konfederalno skupnost. Ta skupnost skupnosti (commune od communes) naj bi predstavljala družbo vzajemnega sodelovanja tako znotraj skupnosti kot med njimi. Sodelovanje bi temeljilo na svobodni izmenjavi dobrin in idej, spodbujanju kreativnosti, raznolikosti, ter teženju k ozavešeni svobodni družbi. Delavci različnih obrti, ženske, tujci in vsi drugi bi bili enakopravni in bi v skupščini skupaj odločali vseh zadevah skupnosti. »Socialna ekologija poudarja potrebo po utelešenju etike komplementarnosti v otipljivih družbenih institucijah v katerih bodo ljudje postali zavestni etični dejavniki v promoviranju lastne blaginje in blaginje nečloveškega sveta.« (Bookchin 2011, 110).

Kropotkin, idejni oče komunitarizma je zagovarjal ekonomsko kot tudi družbeno decentralizacijo z nekim harmoničnim ravnovesjem med kmetijstvom in industrijo. Njegova vizija je bila decentralizirana družba, ki bi temeljila na integraciji kmetijstva in industrije kot tudi obrtništvu in intelektualnega dela (McKay 2008, 434). Za primer je vzel Kropotkin Francijo v kateri je videl možnost vzpostaviti več enakovrednih in enakopravnih komun, ki bi jih upravljala skupnost z neposredno demokracijo in bi med seboj sodelovale. Kropotkin je bil nasprotnik tekmovalnosti med ljudmi in je zagovarjal vzajemno pomoč in sodelovanje (prav tam).

Popolni komunitarizem oziroma zadnja stopnja le-tega, ki jo zagovarja Bookchin in jo je tudi on razvil se imenuje libertarni municipalizem.

4.2 Libertarni municipalizem

Libertarni municipalizem predstavlja resen in zgodovinsko temeljni projekt dati politiki etični značaj in organiziranost od spodaj. Komunitaristi verjamejo, da je prav libertarni municipalizem sredstvo s katerim se lahko doseže racionalno družbo.

Bookchin pravi, da je za začetek nove politike in ponovno osvojitve javne sfere potrebno čisto novo gibanje, ki bo izobraževalo, mobiliziralo in upoštevalo modrosti vseh ljudi (Bookchin v White 2008, 163). Sam predlaga neko novo radikalno politiko, ki bo začela graditi od spodaj navzgor. Vse se mora začeti na lokalni ravni, kjer bi se ustvarilo oz. ponovno oživilo lokalne demokratične strukture kot so četrtne lokalne in mestne skupnosti. Naslednja naloga takega gibanja bo takojšnje odprtje javne sfere in razviti politično kulturo, ki bo ne samo privolila ampak spodbujala najširšo možno politično participacijo. Ponovno bo potrebno »odkriti« človeka – ne kot davčnega zavezanca ali potrošnika, ampak kot državljana. Prav to bo prebudilo javno sfero in ljudi ponovno naučilo človeških vrednot, vzajemnega sodelovanja, pomembnosti skupnosti in javnih storitev v vsakdanji praksi družbenega življenja (prav tam). Sčasoma si bo to družbeno gibanje prizadevalo za prevzem vseh lokalnih centrov moči in zavzeti demokratičen nadzor nad lokalnimi vladami s ciljem psihične in politične decentralizacije urbanih področij (prav tam).

V nekem zmernem času naj bi libertarni municipalizem omogočil ustanovitev priljubljenih občinskih skupščin strukturiranih okrog neposrednih odnosov, kjer bi se sredstva in cilji združevali v racionalno enotnost (Bookchin 1986c, 168). Zato je potreben aktiven državljan z družbeno zavestjo, da ne bi ponovno prišli do odnosa aktivnih igralcev moči in gledalcev, ki jih ali pa ne poslušajo. Da zaživi bo potrebno na dnevni red vnesti že izrabljeno razpravo o privatni lastnini. Tukaj Bookchin zagovarja javno lastnino kar naj bi zagotavljalo, da bodo ekonomske odločitve postale del državljanske domene kot del samoupravne politike. Politični cilj libertarnega municipalizma naj bi bil vzpostavitev politike dualne moči. To pomeni, da bi konfederalna ureditev med različnimi skupnostmi ponujala pravičnejšo alternativo nacionalni državi. V okviru omrežij konfederalnih odborov bi imeli vsi kraji vzajemno pravico do samovladavine. Vsak kraj oziroma skupnost bi imela svoje pooblaščen odposlance (bili bi voljeni), ki pa bi jih bilo mogoče odpoklicati. Vse odločitve bi morala potrditi večina ljudskih skupščin konfederalno povezanih mest in krajev (Bookchin 2011, 113). S tem bi obstajal

neposredni nadzor pripadnikov skupnosti nad družbo v doseganju in ohranjanju pristne demokracije.

Libertarni municipalizem in komunitarizem se načeloma zavzemata za isto stvar in sicer za decentralizirano, participatorno in deliberativno družbo, kjer bi prav vsak posameznik lahko sodeloval pri vseh vprašanjih oziroma odločitvah, ki se tičejo prihodnosti družbe. Še več, celo zaželeno bi bilo, da se. Razlika je le, da ima prvi bolj izdelan pristop kako priti do takšne družbe.

Vendar pa libertarni municipalizem ni le še ena politična strategija temveč prizadevanje za razvijanje demokratičnih možnosti, ki so latentne ali v zametkih k radikalno novi konfiguraciji družbe same, h komunitarni družbi, usmerjeni k zadovoljevanju človeških potreb, zadoščanju ekološkim nujnostim in razvijanju nove etike temelječe na vzajemnosti in sodelovanju (Bookchin 2005b, 19).

Libertarni municipalizem je v jedru demokratičen in v strukturi nehierarhičen ter je neke vrste človeška usoda in ne le ena od političnih orodij in strategij za doseganje oblasti. Dejansko si prizadeva za definiranje institucionalnih obrisov nove družbe (prav tam). Da pa bi to uspelo sta po Bookchinovem mnenju ključna izobrazba in organiziranje družbe

5 DRUŽBENA KRIZA VREDNOT

5.1 Vrednote

Vrednote, kot splošna veljavna življenjska vodila, so pomembna sestavina vsake družbe in kulture. V njih se zgoščajo moralne in druge norme neke kulture, zato lahko prav v sprejetih vrednotnih usmeritvah vidimo ključ do razumevanja neke kulture (Musek 2010, 473). Vrednote so nekakšna vodila po katerih uravnavamo svoje življenje in odnose z drugimi. Schwarz in Bilsky definirata vrednote kot: a) pojmovanja ali prepričanja o b) zaželenih končnih stanjih, ki c) presegajo specifične situacije, d) usmerjajo in vodijo izbiro ali pa oceno ravnanj in pojavov, in e) so urejen glede na relativno pomembnost in jih f) ocenjujemo kot vodilo v našem življenju (Schwarz v Musek 2010, 474). Po Murrayu in Kluchohnu pa lahko vrednote razdelimo na terminalne in instrumentalne; prve predstavljajo zaželena končna stanja (npr. svoboda, nacionalna enakopravnost, lepota, zveličanje), druge pa predstave o vedenju, ki omogoča doseganje zaželenega (npr. poštenost, pogum) (Murray v Musek 2010, 474).

Cilji, ideali in vrednote nam pomagajo, da uravnavamo in usmerjamo svoje obnašanje. Prav zato, daje Bookchin in njegova socialna ekologija pojmu vrednote velik pomen. Na praktično ravnanje ljudi z naravo vpliva njihova ekološka zavest in to kakšne vrednote vidijo v naravi. Vpliv ekološke zavesti in njenih vrednot je razpršen, vse povsod navzoč in se neposredno materializira v najrazličnejših človekovih fizičnih aktivnostih v naravi (Kirn 2004, 63). Andrej Kirn (prav tam) ponudi teorijo tipologijo sodobne ekološke zavesti, ki je zelo raznovrstna z različnimi teoretskimi izhodišči:

- Radikalno družbeno politično usmerjena ekološka zavest; sem spadajo ekološke teorije, ki zagovarjajo preobrazbo družbe kot rešitev okoljskih problemov (v ta tip spada tudi socialna ekologija),
- Družbena reformna ekološka zavest; ta je prevladujoča, sem spadajo zagovorniki teorije, da je možno trajno združiti varovanje okolja z ekonomsko rastjo, z institucijami tržne družbe, liberalne demokracije in obstoječimi zasebno lastniškimi odnosi,
- Scientistično-tehnicistično-reformno usmerjena ekološka zavest; vidi ekološke probleme predvsem kot znanstveno tehnične probleme,

- Naturalistično usmerjena ekološka zavest; išče rešitve v vrnitvi človeka h enostavnejšim oblikam življenja (naturalizem),
- Biološko-deterministična ekološka zavest; vidi izvor ekoloških problemov že v samem biološkem bistvu človeka, ne glede na njegovo družbeno zgodovinsko naravo,
- Ekocentrizem; jemlje za izhodišče ekosistemsko skupnost.

5.2 Socialna ekologija in vrednote

Danes pogosto slišimo, da je naša družba poleg tega, da je v ekonomski tudi v moralni krizi. Če malo pomislimo ugotovimo, da sta ena z drugo zelo povezani. Moralna kriza (kot ji pravijo) je posledica družbene krize vrednot naše družbe, ki temelji na kapitalističnih načelih. Vrednote se razvijajo vzporedno z evolucijo naše družbe, ki nas je pripeljala do kapitalizma in prav ta jih oblikuje tudi v sodobni družbi. Živimo v svetu tako imenovanih postmaterialističnih vrednot. Postmodernizacija je termin, s katerim označujemo spremembo, ki je v zadnjih nekaj desetletjih doletela »napredne« industrializirane države, ko so te dosegle točko preobrata in se začele pomikati po novi poti (Inglehart 1997, 31). To naj bi bil čas, ko so se razvitejše države zaradi ekonomske varnosti začele obračati k globljim temam med katerimi je tudi ekologija. Iz perspektive socialne ekologije je to le še ena krinka kapitalističnih elit kako odvrčati pozornost od resničnih problemov. Pozivanje k ločevanju odpadkov, uporaba bio-gnojil, vožnja z električnimi vozili itd., ali ni vse to le način zavajanja družbe kako rešiti naravo? V resnici je to le zamikanje tragedije, ki nas čaka, če ne napravimo nekaj korenitih sprememb. Ironično ob tem je, da nas ob pozivu okoljevarstvenikov k ravnanju zgoraj napisanega le prisilijo v novo potrošnjo stvari, ki naj bi rešile svet. Prav zato zeleni kapitalizem ni mogoč pravi Bookchin v *Ecology of Freedom*.

Da bi to razumeli je treba razumeti razliko med okoljevarstveniki in ekologi. Prvi bi radi naredili kapitalizem bolj zelen, drugi bi ga pa radi spremenili oziroma zamenjali. Lahko se je ukvarjati z določenim okoljskim problemom kot je onesnaževanje vode ali zraka, vendar brez, da odkriješ bistvo problema, ki je sociološki, dolgoročno ne boš spremenil ničesar. Kljub temu, da lahko cenimo delo, ki ga opravljajo okoljevarstveniki, ki želijo na različne načine prilagoditi naravni svet obstoječi vedno bolj zahtevni kapitalistični družbi in hkrati ljudi osveščati o okoljskih problemih in s tem minimalizirati škodo, ki jo povzročamo sebi in

naravi, pa eko-anarhisti poudarjajo, da večina ekoloških problemov izvira prav zaradi tekmovalne narave kapitalizma, ki na naravni svet gleda zgolj kot na prostor za izkoriščanje svojih potreb (Bookchin 1982, 21). Cilj je torej razumeti sociološke korenine problema, da jih lahko spremeniš. Da zdaj nadaljujem z začetno mislijo, ja smo v moralno družbeni krizi vrednot. Vrednote kot so tekmovalnost, želja po uspehu, biti najmočnejši, najlepši, največji itd. so pogon obstoječega sistema in so pogon tudi nas samih ne glede na ceno. To so vrednote, ki smo jih razvili skozi zgodovino družbenih odnosov in so tudi posledica le-teh.

Socialna ekologija zagovarja tezo, da je ekološke probleme družbe možno rešiti le s temeljito preobrazbo produkcije, potrošnje, sistema vrednot, celotne zavesti in kulture ter političnih in ekonomskih institucij. Degradacija narave je postala nepričakovano področje družbenih konfliktov. Boj proti uničenju narave bo uspel, če bo postal del boja za preobrazbo družbe. Ekološka kriza je sestavni del krize industrijske družbe sploh in kapitalsko-profitniške družbe še posebej. Stremljenje za ekonomsko rastjo, dobičkom in uspehom je izvor ekološke krize.

Herbert Marcuse, idejni vodja levega študentskega gibanja na Zahodu v 60. letih, je že leta 1966 pozival k odpovedi stalne rasti produktivnih sil, k ukinitvi parazitske in destruktivne produkcije, rekonstrukciji mest, omejitvi rasti prebivalstva in obnovi narave v puščavi (Kirn 2004, 64).

Skozi zgodovino je človek zaradi svojih unikatnih sposobnosti inteligentnega razmišljanja razvil posebne odnose, tako medsebojne kot do drugih živih in neživih stvari. Ti odnosi temeljijo na vrednotah, ki so se razvile skozi evolucijo. Socialna ekologija je bila med prvimi sodobnimi ekologijami, ki so pozivale k vsestranski spremembi ustaljenih duhovnih vrednot (Bookchin 2011, 98). »Tovrstna sprememba, bi seveda vključevala daljnosežno preobrazbo naše prevladujoče mentalitete dominiranja v mentaliteto komplementarnosti, ki našo vlogo v naravnem svetu razume kot ustvarjalno, podporno in globoko spoštovano do dobrobiti nečloveškega življenja« (prav tam). Socialna ekologija zagovarja emancipacijo človeka, ki bi prekinil nepotrebno trpljenje in pristopil k ekološki obnovi naravne evolucije. Etiko komplementarnosti premorejo le človeška bitja in imajo zato dolžnost, da pomagajo oziroma rešijo svet pred porušenjem biosfere.

Le družba, ki bi temeljila na enakosti in ekološki razumnosti, lahko vodi v boljšo prihodnost.

6 ZAKLJUČEK

Moderna civilizacija se sooča s tremi potencialno katastrofalnimi krizami: socialni zlom v obliki revščine, lakote, kriminala, nasilja, odtujenosti, zlorabe alkohola in drog, politične apatije, dehumanizacije itd.; uničenje občutljivega planetarnega ekosistema, od katerega je odvisno življenje na zemlji; kopičenje orožja za množično uničevanje, predvsem jedrsko orožje (McKay 2008, 18).

Nihče danes ne more zanikati obstoja teh kriz, prav tako kot nihče ne more zanikati, da nas prav vsaka od njih lahko pripelje do bridkega konca. Nestrinjanja pa so danes v tem kako jih preprečiti. Obstaja nek splošen konsenz vseh strani, da je ekološka kriza posledica našega kapitalističnega načina življenja in vrednot, kar pa je za socialne ekologe le del zgodbe. Kot smo že prej dejali večina ljudi vidi ekološke probleme skozi perspektivo okoljevarstvenikov. Ti so mnenja, da bo kapitalizem, kljub temu, da je odgovoren za trenutno stanje, s pomočjo moderne znanosti in tehnologije tudi rešil ekološke probleme. Pozabljajo pa, da kot smo dejali že v poglavju o vrednotah, da okoljski in ekološki problemi niso eno in isto. Pri prvih je morda dovolj kapitalistični pristop »zdravljenja« posledic, ki pa ne prinaša globljih družbenih sprememb, ki bi »pozdravile« vzrok. Saniranje okoljskih problemov in promoviranje zelenega kapitalizma je le slaba tolažba kapitalističnih elit ljudskih množic, ki prikriva resnične ekološke probleme.

Bookchin se spusti globlje in pravi, da je ekološka kriza posledica krize družbenih odnosov ustvarjenih skozi našo zgodovino. Ta nas je pripeljala tako daleč, da je človeško življenje danes v določenih delih sveta vredno manj od življenja evropske krave.

Bookchin za rešitev ponuja ekološko družbo, kjer bosta enakost in svoboda zamenjali hierarhijo in dominacijo. »Ekologija svobode« bo ponovno združila ljudi in posledično človeka z naravo. To naj bi se zgodilo skozi organsko usmerjen dialektični proces libertarnega municipalizma ki bi nas povrnil v zgodnjo fazo človeških odnosov. Prav ta ekološka senzibilnost združena z analitičnim pristopom zahodne kulture bi lahko ustvarila novo družbeno zavest. Temu bi nato dodali znanstveni in tehnološki napredek, ki bi ga s pametno uporabo združili z ekološkim načinom življenja v »novem svetu«.

Ob zaključku lahko rečemo, da smo dobili odgovore na vsa ključna vprašanja, ki smo si jih postavili na začetku. Definirali smo socialno ekološki pogled na družbeno krizo vrednot, o kateri danes vsi tako radi govorijo. Vrednote, so naše motivacijsko »ozadje«, ki vodi oziroma pojasnjuje naša stališča, norme, mnenja in dejanja ter (kot zdaj vemo) so ob enem ključ do spremembe naše družbe. To pomeni, da bomo s spremembo le-teh, ki nam vsiljujejo antropocentričen pogled na svet rešili prav tega. Pravkar smo si odgovorili na vprašanje, ki v središče postavlja rešitev narave in družbe. Le s poglobljeno spremembo družbe od spodaj navzgor bomo spremenili družbeno naravo in posledično rešili prvo (brez katere nam ni obstoja). Za odgovor na tretje vprašanje o doprinosu, vrednosti in relevantnosti socialne ekologije danes, bi najprej lahko dejali, da je ta, tako v okoljskem, kot nasploh v družbenem diskurzu skromno zastopana. Tako kot pri drugih anarhističnih teorijah je tudi pri socialni ekologiji problem, da jo zaradi svojih radikalnih in utopičnih (kot trdijo kritiki) idej pogostokrat ne jemljejo resno. Po drugi strani pa si marsikatera bolj znana politična teorija »izposoja« njene ideje. V popularizaciji zelenih teorij in gibanj socialna ekologija še zdaleč ni prišla do pozornosti, ki si jo zasluži, saj so njene rešitve usmerjene proti kapitalističnim elitam, ki krojijo usodo naše prihodnosti. Zato lahko rečemo, da sta doprinos in relevantnost socialne ekologije še daleč od potenciala, ki ga ima. Glede vrednosti pa naj si vsak sodbo ustvari sam po prebranem delu.

Vzroki in posledice okoljskih težav, kot jih opisuje socialna ekologija, so resnični. Sčasoma, ko se bodo naše okoljske težave poglobile, bodo tudi njene rešitve postale aktualnejše. Utopično pa je verjeti, da četudi bi imeli možnost, da kot način odločanja izberemo neposredno demokracijo in samoodločanje, da bi ta v popolnosti uspela. Procesi kapitalizma so namreč že redefinirali prvo in drugo naravo do take mere, da so poskusi novih družb v veliki meri že določeni.

Pa vendar, Latinska Amerika je v zadnjih 50-ih letih dokazala, da je alternativa obstoječemu sistemu možna. Dokazala je tudi, da se ta navadno pojavi v času največje socialne, politične in ekonomske krize – v kakršni živimo danes –, ki združi ljudi in jih prisili k razmišljanju ter skupnemu delovanju za boljšo prihodnost.

7 LITERATURA

Biehl, Janet. Ni podatka. *A Short Biography of Murray Bookchin*. Dostopno prek: http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bookchin/bio1.html (1. september 2012).

Bookchin, Murray. 1965. *Crisis in our Cities*. New Jersey: Prentice Hall.

--- 1982. *The Ecology of Freedom: the emergence and dissolution of hierarchy*. Palo Alto: Cheshire Books.

--- 1986a. Mit proletariata. V *Antologija anarhizma 2*, ur. Rudi Rizman, 625–623. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

--- 1986b. *Post-Scarcity Anarchism: Second Edition*. Montreal: Black Rose Books.

--- 1986c. *The limits of the city*. New York: Black Rose Books.

--- 1990. *The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism*. Montreal: Black Rose Books.

--- 2002. *Harbinger – The Communalist Project*. Dostopno prek: <http://www.social-ecology.org/2002/09/harbinger-vol-3-no-1-the-communalist-project/> (6. september 2012).

--- 2005a. Kapitalizem in okoljska kriza. *Časopis za kritiko znanosti* (219): 31–33.

--- 2005b. Libertarni municipalizem: pregled. *Časopis za kritiko znanosti* (219): 17–30.

--- 2011. Kaj je socialna ekologija?. V *Antologija anarhizma 3*, ur. Žiga Vodovnik. 97–115.

Gregorčič, Marta. 2005. Skupnost samoodločanja: redefiniranje razvoja. *Časopis za kritiko znanosti* (219): 44–62.

--- 2005. Uvod v socialno ekologijo. *Časopis za kritiko znanosti* (219): 11–16.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.

Kirn, Andrej. 2004. *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: FDV.

- McKay, Iain. 2008. *An Anarchist FAQ: AFAQ volume one*. Edinburgh: AK Press.
- Merchant, Carolyn. 1992. *Radical ecology: The search for a livable world*. London: Routledge.
- Musek, Janek. 2010. *Psihologija življenja*. Vnanje Gorice: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Pepper, David. 1993. *Eco-socialism: from deep ecology to social justice*. London: Routledge.
- 1996. *Modern environmentalism: an introduction*. London: Routledge.
- Rizman, Rudi. ur. 1986. *Antologija anarhizma 2*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- Stoll, Mark. 2001. *Green versus green: Religions, Ethics, and the Bookchin-Foreman Dispute*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/3985662> (7. avgust 2012).
- Vodovnik, Žiga. 2010a. *Anarhija vsakdanjega življenja: zapiski o anarhizmu in njegovih pozabljenih pritokih*. Ljubljana: Sophia.
- 2010b. *Izbrani problemi sodobnih politoloških teorij*. Ljubljana: FDV. Predavanje, 6. april.
- 2011. *Antologija anarhizma 3*. Ljubljana: Krtina.
- White, F. Damian. 2008. *Bookchin: A Critical Appraisal*. London: Pluto Press.